

Leyla Soykut (1921, Kars - 1974, İstanbul)

Çevirmen. Bursa Kız Lisesi, ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. Öğretmenlik ve gazetecilik mesleklerinin ardından çevirmenliğe yönelmiştir.

Rusçadan yaptığı Dostoyevski, Tolstoy, Turgenyev, Şolohov ve Soljenitsin çevirilerinin yanı sıra, Fransızcadan Jacqueline Monsigny, İtalyancadan Franca Antonioni, İngilizceden William Irish, Kathy Lambert, David Reuben, Adam Knight, Robert Wilder, Edgar Wallace, Vera Caspary, Elizabeth Seifert çevirileriyle adından söz ettirmiştir.

Leyla Soykut'un *Karamazov Kardeşler* çevirisi ilk kez Cem Yayınevi tarafından 1968-69 yıllarında 4 cilt olarak basılmıştır.

Eserin orijinal adı:
Братья Карамазовы - Brat'ya Karamazovy

Yordam Edebiyat'ta
Leyla Soykut Çevirileri

Delikanlı • Dostoyevski

Karamazov Kardeşler (2 cilt) • Dostoyevski

Uyandırılmış Toprak (2 cilt) • Mihail Şolohov

Editörün Notu

Eserde yer alan editör dipnotları (–ed.) hazırlanırken şu kaynaklardan yararlanıldı: *Dostoyevski'yi Okumak*, Victor Terras (Kırmızı Kedi Yayınevi, Nisan 2017, İstanbul); *Dostoyevski, Çağının Bir Yazarı*, Joseph Frank (Everest Yayınları, Kasım 2016, İstanbul); *Dostoyevski*, Henri Troyat (İletişim Yayınları, 2014, İstanbul); *The Brothers Karamazov*, Richard Pevear&Larissa Volokhonsky çevirisi (Penguin Random House, 1992).

Eserin yayına hazırlanışı sırasında tereddüte düştüğümüz konularda çeviri metni Rusça aslıyla karşılaştırmayı üstlenen, eksik bir pasajın (bkz. 1. cilt, sf. 403) çevirisini gerçekleştiren Sayın **Nuri Yıldırım**'a, romanda geçen isimlerin Türkçelerinin kontrolü ve Rus kültürüne dair kimi konularda bilgisine başvurduğum Sayın **Nadejda Açıan**'a kıymetli yardımları için teşekkür ederim.

DOSTOYEVSKİ

KARMAZOV
KARDEŞLER

ROMAN

TÜRKÇESİ
LEYLA SOYKUT

BİRİNCİ CİLT

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 28 • **Karamazov Kardeşler - I** • Fyodor Mihayloviç Dostoyevski
ISBN 978-605-172-234-4 (Tk) - ISBN 978-605-172-235-1 • *Türkçesi:* Leyla Soykut
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • *Düzeltilme:* Duygu Ergün
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2017 • *İkinci Basım:* Ocak 2019 • *Üçüncü Basım:* Aralık 2020
Dördüncü Basım: Aralık 2023
© Yordam Kitap, 2017

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: **Pasifik Ofset** (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

KARAMAZOV
KARDEŞLER

ROMAN

DOSTOYEVSKİ VE KARAMAZOV KARDEŞLER ÜZERİNE

*Orest Miller**

1885 yılının 9 Haziran günü Rusya’da garip ama birçok bakımdan derin anlam taşıyan bir tören yapılıyordu. Dostoyevski’lerin bağlı olduğu Georgiy Kilisesi’ndeki törenden sonra, oraya gelmiş olanlar, kilisenin yanındaki büyük eve geçti: Burası Dostoyevski’nin eviydi ve öldükten sonra, onun adına orada bir okul açılmıştı.

Sanıyorum ki Dostoyevski’yi anmak için bundan daha güzel bir yöntem bulunamazdı. Onun evinde kızılı erkekli çocuklar, rahatça ve sıkıntı çekmeden okuyacaktı. Oysa kendisi hayatı boyunca sıkıntı çekmişti. Hep uğraşmış, didinmiş, ancak ömrünün sonuna doğru kardeşinden kalan borçları tamamen ödemişti.

Yalnız acıma duygusundan yoksun insanlar Dostoyevski’nin “parayı sevdiğini” ileri sürebilir. Biraz insafı olan başka bir insan, yazarın ekmek parası kazanmak için bir türlü bitmeyen yazılarla kendisini tüketircesine nasıl çalıştığını, nasıl bir pranga mahkûmu gibi didindiğini anlar. Oysa ondan çok daha az değerli yazarlar o sırada Baden’lerde, Cenevre’lerde sefa sürüyordu.

* Orest Miller (1833-1889), Rus edebiyatı profesörü ve halkbilimcidir. Dostoyevski üzerine yaptığı çalışmaları ünlüdür. İlk Dostoyevski biyografisi Orest Miller tarafından yazılmıştır. -ed.

Dostoyevski, ancak ömrünün sonunda dinlenme olanağını bularak çalışabilmiş, ama bu çok kısa sürmüş ve bütün dertleri unutturan en büyük teselli kaynağı ölüm, onu aramızdan almıştı. Ömrünü sıkıntı içinde geçiren yazar, öldükten sonra ailesine ah-şap, küçük bir evden başka şey bırakmamıştı. Ama ardından kalan eserler gerçekten bir hazine değerindedir.

Bu eserler arasında *Karamazov Kardeşler*'in özel bir yeri vardır. *Karamazov Kardeşler* için pek çok şey yazılmış ve söylenmiştir. Bir kısım eleştirmenler Dostoyevski'nin bu eserde özellikle "olumsuz bazı tipleri ele aldığını, onların hasta ruhlarını belirten yönlerini incelediğini" ileri sürmüştür. Bunda, geçirmiş olduğu felaketin izini görenler ya da görmeye çalışanlar olmuştur. Bazı eleştirmenler de eserin özellikle "olumlu ve hasta ruhlu olmayan" tiplerini ele alarak, olumsuz tipler üzerinde, Dostoyevski de onlara fazla önem vermiyormuş gibi, durmamayı tercih etmişlerdir.

Bazıları Dostoyevski'yi beğendikleri halde sırf "ilericiliklerine" gölge düşer düşüncesiyle, onu çeşitli yönlerden kötümek eğilimindedir. Çeşitli eleştirmenler arasında özellikle yabancılar, yazara büyük değer vermiştir. Tanınmış eleştirmenlerden H. Bohuet şöyle demektedir: "Dostoyevski kalpleri fethediyordu; onun modern akımlara etkisi diğer yazarlardan fazla olmuştur. Öldüğü sırada tarih sahnesine çıkan bütün yeni sosyal sınıflar, onun önünde bir resmigeçit yapmıştır." Gerçekten, Dostoyevski'nin birçok bakımdan gençlerin sevmeyeceği ya da sempati duymayacağı bir yazar olduğu ileri sürülüyordu. Oysa tam aksi olmuş, yazarın bütün eserleri gibi *Karamazov Kardeşler* de gençler arasında büyük ilgi görmüştür.

Bu neden böyle olmuştur? H. Bohuet'ye göre, gençlik, Dostoyevski'nin dehaya varan bir ustalıkla, insan ruhunun derinliklerinde düğümlenen tutkuları parlak bir ışık altında tutarak "yaranın, nerede olduğunu gösterdiğini, bunu da yaraya ilaç bulmak için yaptığını" anlamıştır. O feci olaylardan sanki bunlar olağanmış gibi söz etmesi bile gösteriyor ki, olaylara gebe toplumda, bir yerde patlak verecek çıbanbaşları meydana gelmeye başlamıştır.

Dostoyevski'nin, suçlu insan için "mutsuz" sözünü kullanması bile yalnız Rusya'da değil, Batı dünyasında da yeni bir anlayışın doğuşunu gösteren bir işaret olmuştur. Ona göre, suçlu bir ortamın, birtakım koşulların bir araya gelmesinden ötürü suç işleyecek duruma gelmiş insan, mutsuz bir insandır. Bununla birlikte denebilir ki, belki Dostoyevski bile eserini ortaya koyarken dile getirdiği olayların derinliği bakımından tam bir bilince varmamıştır. Hugo da *Sefiller*'inde, açlıktan ölmek için ekmek çalan, bu yüzden mahkûm edilen ve uzun yıllar suçunu bağışlatacak çeşitli yararlı davranışlarda bulunmasına rağmen, tekrar cezaya çarptırılan bir insanın feci durumunu tam anlamıyla kavramadan, onu yalnız içten gelen duyguların etkisiyle canlandırmıştır. Bu olayı kaleme alan büyük yazar hiçbir zaman şu soru üzerinde durmamıştır: "Nasıl oluyor da, böyle bir olay büyük ihtilalden sonra, Fransa'da görülebiliyor? Nasıl oluyor da Avrupa'da toplum, eskiden olduğu gibi suç işleyen insanlara hüküm giydirirken, o suçlara ortam hazırlayan "açlıktan ölmek tehlikesi" gibi bir nedeni ortadan kaldıramamıştır. Madem bunu ortadan kaldıramamıştır, o halde bunca insanın kanı niçin, neden dökülmüştür?"

Dostoyevski, gözyaşı ile yazılmış izlenimini veren eserinin sonunda: "O halde suçlu olan kim? O halde suçlu olan kimdir?" diye sorduğu zaman, bir Avrupalının "Tabii ki biz suçlu değiliz! Bu yalnız o barbar Rusya'da, hâlâ modası geçmiş feodal bir ortamda yaşan Rusya'da olabilirdi!" karşılığını vermesi için, sözümona kültürünün boş ve gözlerinin kör olması gerek.

Şüphesiz, bir insan Dostoyevski'yi okurken onun bazı reformlar istediğini ileri sürmekle yetinebilir. Ama bu çok kolay ve basit bir şey olur. Avrupalı olarak kültürlerini kendilerine zırah yapmış insanların çoğu öyledir. Dostoyevski'nin eserini okurken zorda kalarak "evet, herkes gibi ben de suçluyum" demeyen insan mutludur. Ama bu mutluluk, gerçeklerin özüne varamayan insanların yüzeyde kalan, derinliği olmayan mutluluğudur. Böyle bir mutluluk Dostoyevski'ye yabancıdır. Onun aradığı, istek duyduğu mutluluk başka bir mutluluktur. Kendisi de eseri için şöyle demiştir: "Diyor-

lar ki benim eserlerimde yalnız dert vardır; diyorlar ki üzüntüden başka bir şey yoktur eserlerimde. Oysa sevinçler, mutluluklar da vardır, ama onlar insanın ruhunu ilgilendiren mutluluklardır.”

Dostoyevski'yi kötileyenler: “Dünyada yalnız karanlık, yalnız gözyaşı yoktur. Dostoyevski ise dünyanın yalnız karanlık yönünü yakalamıştır. Eserleri iki çeşittir: Acıyla dolu eserler ve dehşet dolu eserler... Dostoyevski'de ikili bir kişilik vardır. Nereden bakılırsa bakılsın onda bir hastabakıcı kalbi ile bir engizisyoncu zekâsı görünür,” demişlerdir.

Bu belki de parlak ve orijinal bir tanımlamadır. Ama acaba doğru mudur? Bir hastabakıcının kendine göre bir sevinci, bir mutluluğu yok mu? Bir hastanın acısını biraz dindirdiği zaman bir mutluluk duymaz mı? Belki engizisyoncunun da –eğer bir insan Dostoyevski'ye engizisyoncu demek cesaretini bulursa– kendine göre bir mutluluğu olabilir.

Dostoyevski ancak bu anlamda, *Karamazov Kardeşler*'deki büyük engizisyoncunun, Staretz Zosima'nın duygularını paylaşabilirdi. Bu Staretz Zosim'nın “cehennem ateşi”ni ele alışından bellidir. Çile doldurmaya gelince, *Karamazov Kardeşler*'in her satırında sezilen bu çile doldurma, yabancı eleştirmenler tarafından yanlış anlaşılmıştır. İnsanın kendi kendine çile doldurmasının yararsız ve hastalıklı bir şey olduğunu ileri sürmüşlerdir. Oysa bu çile doldurmanın belki bir anlamı vardır ve bunu Staretz Zosima'nın anladığı şekilde belirtmek mümkündür: Çile dolduran insan, artık iş isten geçtikten sonra, ömrünü boşuna harcamanın, insan kardeşleri kendisinden yardım dileirken hiçbir şey yapmayıp, belki de ömrünü eğlence içinde geçirmiş olmanın bilincine varmaktadır. Ömrünü aldatıcı bazı ihtiyaçları tatmin peşinde koşmakla geçirdikten sonra bunun boşluğunu, anlamsızlığını acı ile kavramaktadır. İnsanların çoğu, bu değeri olmayan ihtiyaçların peşinde koşarak ömürlerini harcamaktadır. Bu anlamda toplumun kötü eğilimlerini teşvik ettiği, sonra da o eğilimlerin etkisi ile suç işlettiği, cezaya çarptırdığı, sürgüne gönderdiği ya da hapsettiği insanın durumu da çile doldurmaktır.

Dostoyevski suç işleyen insanı mutsuz saydığı gibi, cezanın infazı konusunda da kesin bir tavır takınmaktadır. Victor Hugo'nun dışında pek az yazar, idam cezasına karşı olduğunu bu kadar kesin belirtmiştir. Dostoyevski bunu dinî bakımdan yerdiğini, *Karamazov Kardeşler*'de Richard olayında açıklamıştır. Yazar her şeyden önce insanın içinde, suçluluk bilincini uyandırmaya, kendi vicdanının hüküm vermesinin en etkili ceza olduğunu belirtmeye çalışmıştır. Bunu Mitya'nın adil bir yargılanmadan sonra, kendi kendini nasıl yargılayıp karara vardığını ve bu kararın ruhunu nasıl yeniden huzura kavuşturduğunu belirterek göstermiştir.

Bazıları, Dostoyevski'nin birçok eserinde olduğu gibi *Karamazov Kardeşler*'de de bir "kırbaçlanma zevkinin" bulunduğunu ileri sürmüştür. Bazıları da Karamazov'ları "moral bakımından" bozulmuş tipler olarak kabul etmektedir. Oysa Karamazov'ları ahlak duyguları bozulmuş olarak tanımlamakla hiçbir şey açıklamamaz. Çünkü Dostoyevski'nin amacı insan varlığının özel bir yönünü aydınlatmak, yeteneklerden yoksun bir insanın duygularının yöneldiği noktayı göstermekti. Mitya gibi biri dörtnala giderken: "Çekilin ben geliyorum!" diye bağırır ve bir yandan başka insanları ezecekmiş gibi davranırken; bir yandan da, rüyada "ağlayan bir çocuk" gördüğünü söyler. Böylece duygulanarak, benliğinin en gizli yönünü belirtir.

Bu bakımdan Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'i daha önceki eserleri ile mantıklı bir bağlantı içindedir. Dostoyevski her insanın, hatta en kötü insanın bile, "yüreğinde yanan bir ateş"ten yoksun olmadığına inanmıştır. Bu ateşten büsbütün yoksun olan tek insan, zavallı Richard'dır; bu talihsiz adama Cenevre'deki papazlarla, yüreği yufka bazı hanımlar, idam cezasına çarptırılacağı günün arifesinde hep "İsa'ya inanarak ölmesinin iyiliğinden" söz eder. Oysa daha önce ona "İsa'yı severek yaşamamanın" ne olduğunu öğretmek gerekli görülmemiştir.

Romanın bu bölümünde Dostoyevski'nin yalnız kendi bulunduğu toplumu değil, Batı dünyasını da eleştirdiği açıktır. Bile bile kötülük eden aklı başında bir insanın suçluluğunu ya da sorum-

luluğunu, yarım akıllı birinde de aramak gibi bir çelişkiye düşen uygar bir toplumda, zorla okuma yazma öğrendikten sonra suç işlediğini kabul edip, cezalandırılmasını talep eden insanın durumunu gözler önüne seren yazar, peşin yargılardan Batı dünyasının yoksun olmadığını göstermiştir. Yalnız o satırlarda değil, eserin tümünde parmak bastığı yaraların Batı toplumunda da var olduğunu belirten Dostoyevski'nin yalnız Rus toplumunu yansıttığını ileri sürmek, herhalde eksik bir değerlendirme olacaktır.

Karamazov Kardeşler için söylenebilecek tek şey, onda büyük bir yaratıcı gücün aşırı derecede yayıldığı ve çok defa insan aklının inemeyeceği derinliklere kadar indiğidir. Ama bu yayılma, eserin pek çok kere okunmasına engel olamamıştır. Bu eser, eskiden olduğu gibi bugün de, yarın da, kuşaklar boyu okunacaktır. Çünkü insan varlığının özüne değinmiştir. Bu öz ölümsüzdür. Bu yüzden eseri okuyan herkes, beğensin ya da beğenmesin, müthiş bir etki altında kalmaktadır. Dostoyevski'den sonra ortaya bir deyim atılmıştır. Bu deyim, "Karamazovluk"tur. Demek ki Dostoyevski kendisinden önceki yazarlar gibi, halkta var olan bir özelliğe parmak basmıştır. Bunun ne olduğunu anlamak için *Karamazov Kardeşler*'de ele alınan tipleri hatırlamak yeterlidir.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Dostoyevski iki kuşak arasına, Turgenyev'in yaptığı gibi, büyük bir uçurum koymamıştır. Ayrılık o kadar büyük değildir. Ama baba Karamazov tipini canlandırırken onu çok daha kötü bir ışık altında göstermiş ve eski kuşağa birçok bakımdan daha büyük bir sorumluluk yüklemiştir.

Tipleri hatırlayalım: Baba, halkta oldukça sık rastlanan, cinsel zevklere düşkün, pek kültürlü olmayan, bilgisiz, akıllı sayılmayacak, ama dalavereler çevirmekte usta bir adamdır. Bu babanın hayat karşısındaki felsefesi, mümkün olduğu kadar keyfetmektir. Ona göre yaşamın pek derin bir anlamı yoktur. İnsan dünyaya bir kez gelir; bu bakımdan öyle yaşamalıdır ki, gözü arkada kalmasın... Bunu, oğluna, uzun ömürlü olmak istediğini, kadınlardan hiçbir zaman vazgeçemeyeceğini, onları elde etmek için de paraya muhtaç olduğunu söylemekle belirtir.

Bu doludizgin yaşama hırsı, Fyodor Pavloviç'in oğlu İvan'da başka biçimde görülebilir. Onda ahlak bakımından bir aşırılık sezilir. Ailenin uşağı ve Fyodor Pavloviç'in meşru olmayan oğlu Smerdyakov, İvan'daki bu ahlaki aşırılığı şöyle anlatıyor: "Demek onlar için dünyada hiçbir şey yasak değildir. Her şey yapılabilir ve bundan böyle hiçbir şey yasak edilmemelidir." Düşüncelerini İvan'ın yüzüne karşı da söyler ve baba ile oğlu arasındaki benzerliği hemen açığa vurur: "Siz de parayı seviyorsunuz, saygı görmek de hoşunuza gidiyor, çünkü gururlusunuz, kadın güzelliğinden de aşırı hoşlanıyorsunuz, ama her şeyden çok canınız rahat yaşamak istiyor!.."

Dmitriy'e (Mitya'ya) gelince, o kendisini şöyle anlatıyor: "Ne olduklarını bilmediğim düşünceler, içimde fırtınalar yaratıyordu; içiyor, dövüşüyor, azdıkça azıyordum..." Bu, Karamazov'ların içindeki müthiş çırpınışın bir görüntüsüdür. Dmitriy, içindeki o müthiş gücün ne olduğunu kavrayamayarak, "Bana Tanrı işkence ediyor," der; İvan için "Onun Tanrısı yoktur..." diye kendisince bir düşünce yürütür. Alyoşa ise İvan'ın da Tanrının gazabına uğradığını düşünmektedir. Çocuklar babalarından bu noktada ayrılmaktadır. Babaları, herhangi bir "düşüncenin" ağırlığından yoksun olduğu için, kendisini yaşamına istediği gibi kaptırabilmektedir. Ama zihinleri kendilerine işkence eden düşüncelerle dolu oğulları için tehlike daha büyüktür. Çünkü böylesine bir düşünce fırtınası içinde olan bir insanın, bir de yaşama zevki tatma hırsına kapıldığında, artık hiçbir sınır tanımayan bir varlık haline gelmesi kolaydır.

Mitya, Schiller'den bir parça okuyarak, "Kardeşim, işte o böcek benim. Biz bütün Karamazov'lar öyleyiz. Senin gibi bir meleğin içinde bile bu böcek yaşıyor ve kanında fırtınalar yaratıyor. Fırtına diyorum, çünkü şehvet başka fırtınalardan da büyük bir fırtındadır," diyor.

Böyle fırtınalar içinde çarpışan Dmitriy, varlığını karşı durulmaz eğilimler zincire vurduğu halde, birden rüyasında gördüğü "ağlayan çocuk"tan söz açar. Dostoyevski onun bu duygusunu şöyle anlatıyor: "Ve o da ağlamak ihtiyacını duyuyor, o 'çocuk' ağlamasın diye bir şeyler yapmak istiyor. O çocuğun kupkuru, siyah-

lar giyinmiş annesi ağlamamalıydı! Bundan böyle artık hiç kimse gözyaşı dökmemeliydi! Bunun için bir şeyler yapmalıydı, hem de hemen, hiç vakit geçirmeden, tam bir Karamazov sabırsızlığı ile...” İşte burada, Dmitriy’de bile o ölmez ışıktan bir parça vardır.

Ama İvan da o “çocuğu”, daha doğrusu bütün çocukları bir türlü unutamıyordu. Onları düşündüğü içindir ki Smerdyakov’a açıkladığı felsefe ile rahat edemiyordu. Onun Alyoşa’ya söylediği sözleri hatırlayalım. İvan, kardeşine dünyanın her noktasında toprağın insanların gözyaşları ile ıslandığından, bunları bir türlü unutmadığından, hele çocukların acı çekmesine dayanamadığından söz ediyor. Bir ara tam bir Karamazov pervasızlığı ile Tanrıya isyan ediyor. Öyleyken ruhuna işkence eden bütün düşüncelerin yanında, çılgınca yaşamak hırsını duymaktadır. Bu da tipik bir Karamazov özelliğidir.

İvan başına ne felaketler gelirse gelsin, gene de yaşamak iste-yeceğini, dudaklarını bu pınardan hiçbir zaman ayırmayacağını açıklamaktan çekinmiyor. Kendi kendine içindeki bu yaşama hırsını yenecek kadar büyük bir acının dünyada var olup olmadığını düşündüğünü ve böyle bir şeyi bulamadığını söylüyor. İşte, bu bütün Karamazov tiplerinde zaman zaman ortaya çıkan bir güçtür ve Dostoyevski doğru olarak bu güce parmak basmıştır.

İçinde bu yaşama hırsı olan Dmitriy, zaman zaman kendisini her belayı yenecek kadar güçlü hissediyor. “Başıma bin türlü felaket de gelse, varım ya! Yaşıyorum ya! Güneşi görmesem de, var olduğunu biliyorum ya!” diyor. Çocukluğundan bu yana süregelen kötü duygulardan kurtulmak için zaman zaman yüksek bir “fikir” uğruna kendini yok etmeyi de düşünmüştür. Ama o yaşama hırsı, o zevklere bağlılık buna hiç olanak vermemiştir.

Kardeşlerden üçüncüsü Alyoşa’da başka bir durum görüyoruz. Alyoşa kendini az çok Karamazov’lara özgü eğilimlerden, çırpınışlardan koruyabilmiştir. Daha bebekken anormal bir kadın olan annesinin onu akşam güneşinde kutsal tasvirlerle doğru uzatışını hatırlamaktadır. Bu aydınlık anı, ona sakin bir liman olmuş ve ruhunda kımıldayan duygulardan kurtulmak için soluğu manastırda almasını, dünya patırtılarından uzak kalmasını sağlamıştır.

Öyleyken Alyoşa'da da, Karamazov kardeşlere özgü o coşkunun, o müthiş duygusal güç vardır. Dostoyevski'nin onu nasıl anlattığını hatırlayalım: "Alyoşa dürüst ama gerçeğe susamış bir delikanlıdır ve bir kez Tanrının varlığı ile ölümsüzlüğe inandıktan sonra, onun için başka bir şey kalmamıştır. Kendisini tam olarak bağlamıştır. O kadar ki, onun için Tanrının varlığından şüphe etmek imkânsızdır. Onda öylesine bir moral vardır ki, Alyoşa eğer Tanrının yokluğuna inansaydı, aynı güçle dinsiz olurdu. Delikanlı kendini Tanrıya adadıktan sonra başka türlü bir yaşayışı mümkün görmüyor. Kendisi de şöyle diyor: "Yardım edeceksen yalnız iki ruble vermekle yetinemem ve eğer Tanrı bana 'gel' diyorsa... yalnız bir dinî törene katılmayı kabul edemem."

Bu anlayışta Alyoşa'nın hiçbir şeyi yarım kabul etmeyen karakterinin tipik bir Karamazov olduğunu gösteren yanını görüyoruz. O da "ya hiç yaşamamalı ya tam yaşamalı" diyor. Şüphesiz eğilimleri olumludur, temiz yöne dökülmüştür. Alyoşa kendi içinde soydan gelen o hırsların, o duyguların kıpırdadığını korkuyla hissediyor. Onun için "Ben rahibim... Ama belki de Tanrıya inanmıyorum" sözlerini söylüyor... Bu kadarla da kalmıyor, Staretz Zosima'nın ölümünden sonra onun vücudunun çürümesine isyan edecek gibi oluyor... Bir an için İvan'da olduğu gibi "bileti saygı ile geri vermek" ve Rakitin'in daveti üzerine yalnız onunla salam yiyip votka içmeyi değil, Gruşenka'ya gitmeyi bile isteyecek duruma geliyor.

Dostoyevski, kahramanlarındaki bu "Karamazovluk'un" çeşitli biçimlerde yorumlanacağını sezmiş gibi, Rakitin'in ağzından Rusya'nın artık eskimiş kölelik kurallarının kalıntılarından, artık ihtiyaçları karşılamayan kurumların yetersizliğinden söz açmıştır. Bu boşuna değildir. Dostoyevski kahramanlarının birçok kimseler tarafından "hastalıklı bir ortamın yarattığı hasta tipler" olarak nitelendirileceğini biliyordu.

Savcı da hemen hemen Rakitin'le aynı ağızdan konuşarak: "İçimizdeki fırtınalardan, en yüksek ideallere bağlanmak arzusundan" söz ediyor ve "bu ideallere ancak bir şartla, onlar kendi-

liğinden önümüze çıkarlarsa bel bağlayacağımızı” belirtiyor. Ona göre “Ruslar dünyada her şeye sahip olmayı isterler... Yeter ki bu iş için çaba harcamasınlar. O zaman ne kadar iyi insanlar olduklarını göstereceklerdir.”

Ama bu biraz tek yanlı bir söz olmuyor mu? Gerçi Karamazov’larda gerçekten böyle bir “keyfetme isteği” vardır ama öbür yandan aşırıklara varan duygulardan da söz etmek gerekir. Bunu halk arasında artık çok söylenen şu küçük şiir ne kadar güzel belirtmiştir:

Seveceksem çılgınca,
Tehdit edersem şakadan değil,
Söversen içten geldiği gibi,
Vurursam öldüresiye,
Tartışırsam korkusuzca,
Suçlarsam nedene dayanarak,
Dürüstsem yürekten,
Eğlenirsem doludizgin.

Bu küçük şiirde halkın içinde yaşayan coşkun duygular seziliyor. Halktaki o müthiş güç onu Avrupa insanlığının yaşadığı yönde bir aşama yapmaya sürüklemektedir. Halk müthiş bir sabırsızlıkla, Batı dünyasından birçok şeyi kaptıktan sonra, karşı durulmaz bir isteği, düzeni tepetaklak etmek isteğini duymuştur içinde.

Bu bakımdan halktaki “Karamazovluk” şöyle özetlenebilir: Halk yitirdiklerini bir an önce elde etmek ve gelişmiş ülkelerin sahip olduğu her şeye bir anda sahip olmak için büyük bir istek duymaktadır. Bu duygu o kadar şiddetlidir ki, Batı dünyasının şekil olarak sahip olduğu şeyleri kazanmak için üst yapıda bir duraklama hissedildiği oranda alt yapıda sabırsızlık ve aşırılık duyuluyor. İşte Dostoyevski, tiplerindeki bu aşırılığı belirtirken halkın içindeki hırsların bir fırtına halinde nasıl patlak verebileceğini göstermektedir.

Karamazov Kardeşler’de görünüşte yalnız bir aileyi ilgilendiren bir cinayet karşısında bulunuyoruz. Ama olayı derinlemesi-

ne inceleyen bir göz, bu cinayette çok daha geniş, toplumu ilgilendiren, hatta bir bakıma politik bir anlam sezer. Bunun böyle olduğunu kavramak için romanın ana tiplerinden biri olan İvan Fyodoroviç Karamazov'un üzerinde durmak gerekir. İvan, daha önce belirtmiş olduğumuz “Karamazovluk” denilen eğilimlerin akıl yönünü yansıtır. Onun sınırsız bir eylem düzeyine ihtiyacı vardır. Böylesine sınırsız bir eylem alanını hiçbir devlet sağlayamaz. Bunun için kilise konusunda romanda çok ilgi toplayan ve devleti alçaltıcı bir yazı yayınladığından söz edilmektedir. Yazının ana düşüncesi devletin otoriter, despot yönlerini kötülektir. Bu bakımdan olumsuzdur. Zaten İvan başka türlü bir yazı kaleme alamazdı; çünkü o insan aklına konulmuş olan sınırları aşmak ihtiyacında olan, aklın sınırları ötesinde bulunan bölgenin derinliğini kavramak isteyen bir tipti.

Örneğin kiliseyi övdüğü halde, kendisi ona boyun eğmeye razı olmaz. Aklın boyunduruğundan, daha büyük bir aydınlığa kavuşmak amacıyla kurtulmak istediğine göre, iradesine baskı yapmasa da ona yakınlarını sevmeyi telkin ederek hareketlerini sınırlayan kiliseye boyun eğmesi tabii beklenemezdi. Zaten kendisi bunu açıkça Miusov'la yaptığı tartışma sırasında “İnsanı, başka insanları sevmeye mecbur eden hiçbir doğa kanunu yoktur,” diyerek açıklamıştır. İvan aynı tartışmada insanların ölümsüzlüğe inançları ortadan kaldırılırsa, dünyada her çeşit sevginin de ortadan kaldırılmış olacağını belirtir. Bunu kendisinde zaten bir inanç olmadığı için söylemiştir ve bunun kendisini, başkasını sevme zorunluluğundan kurtardığını gösterir.

Oysa Staretz Zosima'da bu problem bambaşka bir şekilde ele alınır. Staretz Zosima ölümsüzlüğe bir türlü inanmadığından şikâyet eden Bayan Hohlakova'ya “Ne kadar çok sevgi duyarsanız, Tanrının varlığına ve ölümsüzlüğüne o kadar inanırsınız,” der. Burada ölümsüzlük düşüncesi doğrudan doğruya sevgiden çıkarılmaktadır. Sevgi düşüncesi, ölümsüzlükten çıkarılmamaktır. Aksi olsaydı, sevgi çıkarıcı bir duygu olmaktan öteye geçmezdi. Staretz Zosima: “İnsanları seviniz, sevdiğiniz vakit her birinde Tanrının

bir parçacığını hissedersiniz, bu da sizi ölümsüzlüğe kavuşturacaktır,” demek istiyor.

Ama Karamazov gibi bir insan için, bütün insanlarda olan o küçük küçük ışıkları hissetmek yeterince tatmin edici değildir. O ancak en büyük ışığı gördüğü zaman huzura kavuşacaktır. Bu olmadığından, kendi kendini yiyip bitiren bir duygu çatışması içindedir. Hangi yönde olursa olsun büyük bir aşama yapmak ihtiyacını duyduğu için “Ben intikamımı almak zorundayım, ama sonsuzlukta falan değil, bu dünyada!” der. O asıl aydınlığa kavuşacak yerde çevresinde anlayamadığı bir sürü insan gördüğü için, nasıl olup da bir insanın hemcinslerini sevebileceğini düşünememektedir. Ona göre insanın başkalarını sevmesi doğal bir kanun değildir. Yalnız “İsa insanları tüm olarak sevebilirdi. Ama o da Tanrıydı. Bizler Tanrı olmadığımız için başkalarını sevmek bizim için bir zorunluluk değildir.” Öyleyken kilise, insanları sevmek zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Kilise insana Tanrının oğlu İsa kadar kusursuz olmayı öğütler. Ona başkalarını sevmeyi emreder. Bunu yapmayı kendisinden uzaklaştırır. Öyle olduğu içindir ki İvan, kilise onu içinden kovmadan önce, kendisi ondan kopmuştur. Onun gözünde kilise içinde yaşamak devlete boyun eğmekten daha zordur. Çünkü kilisenin kanunları daha katıdır.

Burada bütün bir dünya görüşü özetlenmiş oluyor. İvan Karamazov, bir sembol olarak insanlar üzerinde baskı yapan kilisenin karşısındadır. Ama bu karşı duruşta bir başka anlam vardır: İvan Fyodoroviç gerekirse başkaları uğruna çarmıha gerilmeye de, başkalarını çarmıha germeye de hazırdır; yeter ki bu gerçek onun susamış benliğini doyursun ve gerçek uğruna dünya düzenini değiştirmeye yarasın. Daha doğrusu, bir taraftan moral bakımından tatmine susamıştır; diğer taraftan, bu dünyanın düzenini bir anda ve toptan değiştirme isteği içindedir. Ağır ağır bir ilerleme onun açısından dayanılır bir şey değildir. Onun arzusu toptan ve birden bir değişimdir. Tıpkı bir patlayış gibi.

Bu anlamda damlaya damlaya taşı delen bir çabanın Karamazov’lar için değeri yoktur. Onlar için her şeyi tüm olarak

yaratmakla tüm olarak yıkmak arasında bir “ortayol” söz konusu olamaz. Ya o ya öbürü olacaktır. İşte halkta da görülen iki kutup... Bu durumu gören Dostoyevski, onu gözlerimizin önüne büyütülmüş biçimde koymuştur. Bunu Bayan Hohlakova'nın kızı Liza'da da görüyoruz. Genç kız birden düzensizlik arzusu içinde yanıp tutuştuğunu, örneğin bir evi yakmak isteği duyduğunu söyler. Hatta başkalarının o yanan evi söndürmek için çaba harcamasına rağmen, evin çatır çatır yanışından zevk duyacağını ileri sürer. Alyoşa gibi romanda daha olumlu bir tip de genç kızın bu sözü üzerine derin anlamlı bir söz söyler: “Zengin yaşıyorsunuz,” der. Genç kızla Alyoşa arasındaki konuşma Karamazov'larda abartılı şekilde belirtilen eğilimleri aydınlatmak bakımından önemlidir. Genç kız Alyoşa'ya fakir yaşamının daha mı iyi olduğunu sorar. Bunun üzerine Alyoşa “Evet, daha iyidir,” der. Çünkü kendisinin de içindeki “doludizgin” yaşama isteği onu korkutmaktadır. Öyleyken, genç kızın: “Ben iyilik yapmak istemiyorum, ben kötülük etmek istiyorum” sözü ile ortaya konulmuş olan bir düşünceye karşı koymayı açıklar.

Dostoyevski halkın içindeki bu şiddetli tepkiyi, Liza'nın ağzından insanda şaşkınlık uyandıran ama gene de huzursuzluk yaratan bir açıklıkla ortaya koyuyor. Genç kız dört yaşında bir çocuğun bir Yahudi tarafından çarımha gerilmiş olduğunu anlatırken “Bazen bana öyle geliyor ki, onu ben çarımha germiştim de, o çarımhta inerken ben oturup karşısında komposto içiyordum,” diyor. Hemen hemen buna benzer bir düşünceyi İvan'da: “Varsın alçaklar birbirini yesinler,” dediği zaman buluyoruz. İnsanlar birbirlerini yesinler de ne olursa olsun... Tek, var olan düzen altüst olsun, bir patlama meydana gelsin...

Çarımha gerilen çocuk hikâyesinde Alyoşa Liza'ya, “Şu anda bir küçük kız gibi gülüyorsunuz ama çile çeken bir insan gibi hissediyorsunuz,” diyor. Çünkü Alyoşa gerek Liza'nın gerek İvan'ın zıt eğilimler içinde olduklarını ve gerekirse o nefret ettikleri insanlar uğruna gerçekten büyük çileler de çekebileceklerini kavramıştır.

Oysa bazılarının görüşü büsbütün başkadır. Örneğin Rakitin, İvan'ı bambaşka bir şekilde anladığını ileri sürer. Ona göre İvan

sadece Katerina İvanovna'yı elde etmeyi düşünen, böylece altmış bin rubleyi cebine indirecek bir adamdır. Rakitin, İvan'ın yalnız sağlam bir ideali olmadığı, bel bağlayacağı sağlam bir düşünceye sahip bulunmadığı, düşünceleri oradan oraya gittiği ve bunların arasında bocaladığı için her şeyi göze alabilecek bir egoist olduğunu anlayamamaktadır. Gerçi onun "ölümsüzlük yoksa iyilik diye bir şey de yoktur ve her şey hoş görülebilir" teorisini kötümektedir ama bu teorinin "alçaklar için çok elverişli" olduğunu söylerken öyle bir şey olsaydı, kendisinin de bundan hoşlanacağını ima etmekten geri kalmaz.

Rakitin'e göre "İnsanlık eninde sonunda bir güç bulacaktır. Hem de 'yukarıdan' sadaka almadan özgürlüğe, eşitliğe, kardeşliğe olan aşkından alacaktır bu gücü." Kendisi de öyle bir güç bulmuştur, "ide"ler onda kendisine özgü bir niteliğe bürünmüştür. Özgürlüğe, kendisini başka bağlarından kurtardığı oranda âşıktır; eşitliğe kendisi ondan üstün olan insanların düzeyine çıkabildiği oranda sevgi duymaktadır; kardeşlik anlayışına da ancak başka kardeşleri kendi amaçları için kullanabildiği oranda hayrandır. Şüphesiz İvan, böyle-sine hesaplara girişebilecek bir tip değildir. Onda zıt duyguların çatıştığı açıkça bellidir. O ya hep ya hiç prensibine sıkı sıkıya bağlıdır.

Meşru olmayan kardeşi Smerdyakov'un İvan'a bakışı da çok ilgi çekicidir. Smerdyakov kişilik bakımından tam anlamıyla gelişmemiştir ama doğuştan içinde bulunduğu düşkün durumdan ötürü intikam, nefret ve öfke duymaktadır.

Smerdyakov okumuş, kültürlü, bilgili İvan'da içgüdülerinin bir yankısını bulmaktadır. İvan'ın sözleri onun bütün davranışları için sanki bir açık kapı bırakmıştır. İvan ise onu adi, bayağı bir yaratık saymaktadır. Onda karanlık bazı içgüdülerin bulunduğunu ve bunların onu bazı şeylere iteceğini sezmiştir. Fyodor Pavloviç de aynı şekilde Smerdyakov'un eğilimlerini seziyor, onun bir şeyler düşündüğünden şikâyet ediyor, sonra da bu gibi adamları daha doğrusu halkı ancak dayakla yola getirmenin mümkün olduğundan söz ediyor. Aynı zamanda bütün ülkeye yayılmış ve etkisini her yerde gösteren mistisizmi yok etmek gerektiğini söylüyor. Buna

karşılık İvan “Öyle bir şey olursa önce sizi yok ederler,” diyor. Bunun üzerine ihtiyar adam mistisizmle de barışıyor. Yeter ki konyak içmesine ve rahat yaşamasına dokunmasınlar.

Oysa Smerdyakov halkın dayakla adam olacağı konusunda tıpkı efendisi gibi düşünmektedir. Kendisi düşüncelerini “Rusya’dan nefret ettiğini” söyleyerek açıklamaktadır. Üstelik Fransa’nın 1812’de Rusya’yı zapt etmesinin çok daha iyi olacağından söz ederek “O zaman akıllı bir millet, aptal bir milleti yönetimi altına alacaktı,” diyor. Smerdyakov Rusya’dan o kadar nefret ediyor ki, elinde önemlice bir para olsa memleketinde bir an bile kalmayacaktır. İşte bu, kendisinin Rusya’da fazladan bir an bile kalmadan gitmesini sağlayacak olan para, zihninde bir planın doğmasına yol açıyor.

Smerdyakov, Mitya’nın ihtirastan gözleri kör olduğu için her an cinayet işleyecek bir durumda bulunduğunu anlamıştır. Aynı zamanda İvan’ın “ölümsüzlük yoksa hiçbir şey suç değildir” teorisini de gayet iyi hatırlamaktadır. Bu yüzden bir cinayetin bile teorik bakımdan doğru görüleceğini düşünmektedir. Onun düşüncesine göre İvan bu cinayete sevinecektir. Çünkü böylece kendisinin elleri kana bulanmadan mesele çözülmüş olacaktır. Ama Smerdyakov’un hesaplamadığı bir şey vardır: İvan arzusunda onun ne pahasına olursa olsun gerçekleşmesini isteyecek, sonra da onu gerçekleştiren kutlayacak kadar ileri gitmemiştir. Onun bambaşka bir tutumu vardır. Cereyan edecek olaylarda kendisinin hiçbir rolü bulunmamasını ister. “Çeker giderim,” der. Çünkü kalmak her şeyden önce kötülüğü önlemek, Alyoşa’nın ileri sürdüğü prensipleri kabul etmek olur. İvan’ın ise tek arzusu hiçbir şeye boyun eğmemektir.

İvan’ın teorisine göre mesele, bir sancağı alarak sokağa fırlamak ve gereken herkesi, yalnız bir süre için o sancağın altında toplayıp gerçekleşmesi gereken şey meydana geldikten sonra sancağı bir tarafa kaldırmak, tek başına onun yerinde kalmaktır. Bütün eski düzen yok olduktan sonra hiçbir sınır tanımayan bir genişlik meydana gelmelidir. Burada akıl ve irade kanat çırparak alabildiğine gidecektir. Ama bu yükseliş ancak kartal gibi varlıklara nasip ola-

caktır. İvan'ın anlayışında iki çeşit insan vardır: toplumu sürükleyenler ve onların peşinden giden, onlara boyun eğenler.

Bu ayrımı İvan'ın Büyük Engizisyoncu isimli şiirinde de buluyoruz. Orada büyük engizisyoncu Hıristiyan dininin pratik olduğunu ispatlayan bir sembol gibi kullanılmıştır. Bu büyük engizisyoncu insanlara olan sevgisi için dünyaya gelen ve bu sevgi uğrunda çarmıha gerilen İsa'nın "boşuna acı çektiğini ve insanlardan çok fazla şey beklemiş olduğunu" ileri sürer. Ona göre "İnsan, İsa'nın düşündüğünden daha az gücü olan, daha adi bir varlıktır." Bu yüzden her şeyin pratik yönünü araştıran büyük engizisyoncu, İsa'ya "Söyle sen mi haklıydın yoksa seni çölde baştan çıkarmaya çalışan mı?" diye sorar ve o zaman İsa'nın "İnsan yalnız ekmekle yaşamaz" cevabını gerçeğe aykırı bulur. Büyük engizisyoncu "Biz insanları ancak hürriyetlerden vazgeçtikleri zaman hür olduklarına inandıracacağız. Bizden ekmek aldıkları vakit, yaşamalarını sağladığımızı anlayacaklar. Onların yaptığı ekmekleri yine kendilerine dağıtmamıza memnun olacaklar, bize boyun eğecekler," diyor.

Bu biraz da bazı Fransız düşünürleri hatırlatmaktadır. Onlara göre, halkın mutluluğu için belli bir oranda "mutlak bir otorite" şarttır. Bunu modern zamanlarda da güçlü ama adaletle saygılı diktatörleri savunan düşüncelerde buluruz. İsa'nın çölde karşılaştığı ve onu baştan çıkarmaya çalışan ruh, İvan'a göre haklıdır. Ama ona hak verdiği halde, içinde bir tiksinti duymaktan kendini alamaz. Çünkü zeki bir insan olarak engizisyoncuların gerçekten halkın mutluluğu yerine kendi çıkarlarına çalışacaklarını bilmektedir.

İvan'ın şeytanla yaptığı konuşma da, birçok bakımdan düşüncelerindeki derinliği açıklamaktadır. Şeytan, İvan'ın karşısına gayet şık bir elbise içinde çıkar ve kendisinin her şeyi inkâr etmekle görevli olduğunu belirttiikten sonra "yeni insanın bir yarı ilah olabileceğini, her şeyi yapabileceğini, dünyada yalnız başına da kalsa bir Tanrı gibi hareket edebileceğini" söyler. Ona göre, bu yeni insan, yasaklarla yasak olmayanların sınırını aşacak ve "her şey hoş görülür, hiçbir şey yasak değildir," diyerek kendine göre bir yaşam kuracaktır. Onun için cezaların, gerçekle karşı karşıya gelme gibi

şeylerin ne gereği var? Ama işin özü burada: Cezalar ortadan kaldırılrsa da, yeni ölçüler gelse de insanın içinde vicdan kalacaktır! En ileri çağlardaki insanda bile vicdan, değişen anlayışlara rağmen aynı kalacaktır. İşte cinayetten sonra ona ceza verecek olan asıl kendi vicdanıdır; suçu kendisi işlememiş ve işlenebileceğini düşünerek sadece teşvikte bulunsa bile!

İvan sonunda bu noktaya varınca şaşkınlık içinde kalır. “Vicdan neymiş? Kendi zihnimde yarattığım bir şey. Öyleyse ne diye böyle acı çekiyorum? Alışkanlıktan... Bu vicdanın sesini dinleme alışkanlığı yedi bin yıldan beri devam ediyor. O halde Tanrılaşalım ve bu eski alışkanlığı terk edelim...”

Öyleyken şeytan, İvan’ın başka düşünceleriyle de alay etmiştir. Burada İvan’ın kendini de çığ bir ışık altında eleştirmekten geri kalmadığına tanık oluyoruz. Şeytan, onun artık kendisinin Tanrılaşma isteğinden vazgeçmek istediğinden, bu düşüncenin kendine ağır geldiğinden söz ediyor. Hatta “bundan kurtulmak için gidip gereken varlıktan kendisini bağışlamasını istemesini” öğütlüyor. “İçine bir parçacık inanç atayım, bak o inanç yüreğinde nasıl kökleşecek ve içinde nasıl bir meşe ağacı gibi dal budak salacak” anlamında sözler söylüyor. Kendisinin de bir ara aynı isteği duyduğunu, az kalsın meleklerin korosuna katılıp Tanrıyı övmek istediğini ama son dakikada “sağduyusunun” kendisine nasıl engel olduğunu da açıklıyor. Burada İvan içinde esen fırtınayı dışarıdan biri gibi seyrettikten sonra, sağduyunun nelere set çektiğini belirtmiş oluyor.

Şeytan yeni İvan’ın hayalinde kendi varlığının kopyası; ayrıca onun mahkemeye gidip suçu üzerine alması ile alay ediyor. “Bu tam şövalyelere yakışan bir davranış,” diyor. “Ama bu teslim oluş da gururundan başka bir şey değil... Sen yalnız gururlu olduğun için bunu yapacaksın. Gidip “Evet, bunu ben yaptım. Ne bakıyorsunuz? Ben sizin düşüncelerinize önem bile vermiyorum,” diyeceksin. Ayrıca başkalarının da “Bakın ne kusursuz bir insanmış... Ne vicdanlıymış. Kardeşini savundu ve suçu üzerine aldı, demelerini isteyeceksin.” İvan buna isyan eder. İçinde kıpırdayan gurur ona “Ben hiç de başkalarının övgülerine muhtaç değilim...” sözünü söyler. O

zaman şeytan “Gideceksin, çünkü gitmemek cesaretini gösteremezsin,” der. Bu sözle İvan davranışının özünü anlıyor... ‘Bu korkudur. Evet, ben korkağım,’ diye düşünüyor... “Sınırları yıkılmış, ölçüleri yok olmuş dünyada kanat çırpacak olan kartallar, bu cins kartallardan değildir.” Alyoşa, ağabeyinin sözlerini dinledikten sonra en doğru teşhisi koyar: “Bunlar gururlu bir insan olarak verdiği kararın içinde yarattığı acıdır. Derin bir vicdan duygusu aslında teslim olmak istemeyen kalbini yenmiş. Gidecek ve tanıklık edeceksin.”

Gerçekten de İvan mahkemeye gidip kardeşi için tanıklık ediyor. Ama bu da kendisine aradığı huzuru vermiyor. Onu tatmin etmiyor. Onun isteği sadece kendisini vicdanının ağırlığından kurtarmaktı... Biraz olsun kardeşini sevseydi, aradığı huzura belki de kavuşacaktı. Ama kendisini o ağır yükten kurtarma düşüncesi ile öylesine kesik kesik ve bağlantısız konuşuyor ki, mahkeme kendisine “psikopat” gözü ile bakıyor.

İşte bu sırada Katerina İvanovna ona karşı olan duygularını anlıyor ve hiçbir zaman Mitya’yı sevmemiş olduğunu, onun karşısında “yüksek vicdanlı bir hanım” rolünden başka bir şey yapmadığını kavriyor. Artık Mitya’yı tamamen mahvedecek bir tanıklıkta bulunmak, onun için kolaydır.

Mitya’ya gelince, ona ağır, ama aynı zamanda yüksek bir rol, “feda edilen insan” rolü düşmüştür. Mitya kendisini de, Gruşenka ve Katerina İvanovna ile ilişkilerini de çok doğru olarak görebiliyor. Katerina İvanovna’nın gururlu olduğunu, kendisinin ondan kaç bin ruble “çalıldığını” öğrendiği vakit, nasıl bir his duyacağını biliyor. Katya’ya bu durumda böyle bir davranışı başışlamak ve “onu” yani düşkün bir insan olan Mitya’yı hoş görmek gibi ancak yüce bir insana nasip olacak görev düşüyor. Mitya’yı kendi gözünde daha da düşmüş görmek ona zevk verecektir.

Mitya, Gruşenka’nın da para canlısı olduğunu, ondan başka hiçbir şeye önem vermediğini biliyor. Bütün şartlar bir araya gelmiş ve Mitya için bir cinayet ortamı hazırlanmıştır. Mitya çaldığı paraları iade etmek ve bu yükten kurtulmak için cinayet düşünc-

sini aklından geçirmiştir. Bu düşüncesini Katerina İvanovna'ya bir mektubunda açıklamak gafletine düşen Mitya, gerçekten böyle bir cinayet işleyebilirdi. Nitekim ihtiyar Grigoriy'i öldürmüştür ama daha o zaman Gruşenka'ya giderken içinde bir değişiklik olmaya başlamıştır. Arabacıya "Arabacı... Ne oluyorsun, artık hiç kimseye yol vermeyecek misin? Herkesi ezecek misin? Ben geliyorum mu diyeceksin? Hayır, insanı ezmek doğru değil, insanların hayatını çiğnemeye hakkın yok," der.

Bu düşünceler o anda aklına ilk olarak gelmiştir. O zamana kadar hep insanlara karşı "ben geliyorum, çekilin" psikolojisi ile cephe almıştır. İşte ilk kez o zaman, içinde bambaşka bir insan uyanmaya başlamıştır. Kendisi de içindeki değişikliği şöyle açıklar: "İşte içimde yepyeni bir varlık uyandı. Madenlerde yirmi yıl çekiç sallasam da ne çıkar? Yeter ki içimde uyanan o yeni insan beni terk etmesin!" O madenlerde de insan kendisine yeni bir ruh bulabilirdi. Orada da mutlu olabilirdi ama bu mutluluk başka bir mutluluktu. Zaten Mitya cezasını başkaları uğruna katlanılan bir şey olarak kabul etmektedir. "Evet, hepsinden biz sorumluyuz, onların suçlarını biz ödemeliyiz," diyor. Sibiry'a'ya gidiş işte o rüyasında gördüğü ağlayan çocuk içindir, bütün çocuklar içindir ve insanlar da onun gözünde sadece büyük çocuklardır.

Mitya'daki bu büyük değişim ona her şeyi bambaşka bir ışıltı altında göstermiştir. İlk olarak o güne kadar yalnız kendisini ve Gruşenka'yı düşündüğünü fark etmiştir. Şimdiye kadar çocuklar, daha doğrusu "büyük çocuklar olan insanlar" için ne yapmıştır? İşte bu duygu onu cezayı kabule zorlamaktadır.

Staretz Zosima bütün bunları derinliğe inen keskin görüşü ile sezmiş ve bunun için çok daha önce birdenbire hiç kimse nedenini anlayamadığı halde Mitya'nın karşısında yerlere kapanmıştır. Sonradan da Alyoşa'ya "Ben onun katlanacağı büyük dertler karşısında yerlere kapandım," demiştir. Onun belirttiğine göre "Bir buğday tanesi toprağa düştüğü anda, ölmezse tek kalır, ölse birçok ürün verir." İncil'de yer alan ve Dostoyevski'nin sık sık kullandığı bu söz, mezar taşının üzerinde de yazılıdır. Çünkü ona göre bir insanın

içinde yaşayan öz benliğin arınmış olarak meydana çıkabilmesi için acılardan, acı deneyimlerden geçmesi gerekir. Ancak o zaman, insan bu acılardan kurtulunca yepyeni bir güçle ve kendi benliğine kavuşmuş durumda, gereksiz şeylerden arınmış, daha üstün bir yaşama kavuşmuş olur.

İnsanı öyle arınmış yepyeni bir varlık haline getirebilecek olan tek şey, kendi vicdanının ateşidir. O ateşte yanan, kavrulan bir insan tertemiz bir varlık haline gelebilir.

Dostoyevski bu düşüncesini daha iyi belirtmek için gözlerimizin önüne Mitya'daki uyanışı daha açık bir şekilde sermektedir. Mitya'nın yavaş yavaş bütün peşin yargılardan nasıl sıyrıldığını, nasıl arındığını görüyoruz. Hatta ona yönelmiş şüphelere rağmen vicdanının nasıl her şeyi yendiğini görüyoruz. Oysa bu şüpheler onda gene bir isyan ve öfke uyandırabilirdi. Öyleyken vicdanının sesi daha güçlü olarak duyuluyor. "Sizlere Tanrıya açıklar gibi açıklıyorum: Suçlu değilim. Böyle bir şey aklınıza bile gelmemeliydi. Bana acırsanız, bağışlarsanız... Daha iyi bir insan olurum. Söz veriyorum, daha iyi bir insan olacağım... Şimdi birçok şeyi düşündüm, bambaşka duygular içinde kaldım, kendi içimde vicdanımın derinliklerine kadar indim..."

Bu sözlerle kendisinin ne kadar değişmiş olduğunu belirten Mitya'nın en büyük korkusu vicdanının sesinin yeniden susması, yeniden uyuşmasıdır. Onun için yargıçlara "Beni mahkûm ederseniz, başımın üzerinde kılıcımı kendi elimle kırar ve parçalarını öperim. Ama bana acıyın. Kendimi tanıyorum. İsyân edebilirim," diyor.

Mitya işte bu sözlerle suçluya "mutsuz insan" gözüyle bakan ve halktan alınmış jüri üyelerine yalvarıyor. Bu yalvarışının ne anlama geldiğini kaç kişi anlamıştır? Bazı eleştirilenler yargıçların gerçekleri meydana çıkarmak için elden gelen her şeyi yaptığını ileri sürmüş. Bu pek öyle değildir. Mahkemede doğrusunu söylemek gerekirse "tozdan ferman okunamamış" ve orada rol almış kimse-lerin tutkuları yüzünden büyük bir çatışmaya girilmiştir. Savcının, avukatın, hatta halkın duyguları müthiş bir kaynaşma içindedir.

Dostoyevski böylece bir mahkemenin ancak toplumda vicdan duygusu felce uğramamışsa adaletli olacağını açıkça gösteriyor. Bunu İvan'ın ağzından da söylemiştir. İvan halkın gösterilere meraklı olduğunu, her şeyden önce karnını doyurmayı ve eğlenmeyi düşündüğünü söylerken babasının öldürülmesini herkesin beklediğini, bu cinayet işlenmeseydi belki de herkesin bir hayal kırıklığı duyacağını belirtiyor. İşte toplum bu anlamda suçluyu, suçu işlemeye itmiştir.

Halkın bu mahkeme sırasındaki duygularını yansıtan sahneler de önemlidir. Dostoyevski, kadınların "suçludur ama ona bir insan olarak acıdıkları için bağışlayacaklardır" diye düşündüğünü, erkeklerin ise daha çok savcı ile Fetyukoviç arasında cereyan eden tartışmalarla ilgilendiklerini belirtiyor. Hiç kimse suçlunun kendi dramını düşünmemekte, onun gerçekten suçlu olup olmadığı konusu üzerinde durmamaktadır. Böylece tipik bir vicdan uyusukluğu içinde olan toplum kayıtsız kalmaktadır.

Avukatın durumu da çok ilgi çekicidir. Mitya'nın suçlu olmadığına inanmayan avukat, buna rağmen mahkemeden bir beraat kararı alabilmek için elinden geleni yapmaktadır. O kadar ki, o baba gibi bir babanın öldürülmesinin bir cinayet bile sayılamayacağından söz etmektedir. Böylece uzun, parlak sözlerle Karamazov'lunun ahlak bakımından bir çeşit savunmasını da yapmış, ama söylediği sözler Mitya'nın durumunu hafifletecek yerde ağırlaştırmıştır. Oysa avukat, Mitya'nın durumuna insanseverlikle eğilmiş olsaydı, onun bu suçu işlemediğini anlayacaktı. Bunu yapacak yerde, kendi vicdanının sesini dinlemeyerek, daha doğrusu mahkemede vicdanın rol oynamasına fırsat vermeyerek jüri heyetini Mitya'nın suçlu olduğu kararını vermeye sürüklemiş ve böylece suçsuz bir insanı mahkûm etmenin ağırlığını onların omuzlarına yüklemiştir: Onlar ki suçlu insana "zavallı", "mutsuz" bir insan gözü ile bakan halktan geliyorlardı.

Birçok eleştirmen, Dostoyevski'nin insanlara ideal olarak yalnız manastırda yaşamayı gösterdiğini ileri sürer. Eserin birçok yerindeki teolojik konular belki ilk bakışta böyle bir duygu uyandırabilir;

ama şurası muhakkak ki, yazar bu kadar bir çerçeve içine hapsedmek istememiştir insanlığı. Onun istediği şey, Staretz Zosima'nın Alyoşa'ya verdiği öğütte özetlenmiştir. Staretz Zosima, Alyoşa'ya kendisi ölür ölmez manastırdan çıkmasını, insanların arasına karışmasını, hatta evlenmesini öğütler. Onun manastırın dışındaki dünyada bir rahip olarak yaşamasını diler; bu nasıl bir rahipliktir?

Staretz Zosima'nın anlayışına göre böyle bir insan "gereksiz ve aşırı ihtiyaçlar"dan arınmış, kurtulmuş bir insandır. Böyle bir insan başkalarından ihtiyacı olmayan şeyleri almayacağı gibi kendi benliğini de aşırı ihtiyaçlardan kurtarmış olacaktır. Halkın arasında yayılacak olan böylesine bir anlayış yepyeni bir yaşama gücü getirecektir.

Staretz Zosima, Alyoşa'ya bu yeni yaşamında çok acı çekeceğini ama bundan mutluluk duyacağını ve başkalarına mutluluk kazandıracığını söyler. Onun anladığı mutluluk, başkalarının acılarını dindirmekte teselli bulmaktan doğan mutluluktur.

Alyoşa'nın Staretz Zosima'nın tabutu önünde geçirdiği değişiklik de bu bakımdan Dostoyevski'nin mistisizm anlayışına ışık tutmaktadır. Alyoşa tabutun karşısında diz çöktüğü sırada İsa'nın Celi-le'deki düğün evini ziyaretini hatırlar. İsa insanları dertli oldukları bir sırada ziyaret etmemişti... Onların sevindikleri bir sırada sevinçlerini paylaşmak için gelmişti. Kim insanları severse, onların sevinçlerini de benimserdi. Staretz Zosima, bunu hayatı boyunca kaç defa tekrarlamıştı! Alyoşa bir ses işitmiş gibi olur: Bu ses ona sevinci, insanların sevincini söylemektedir. İşte o zaman Alyoşa içten bir duygu ile hücreyi terk eder. Ruhunda öylesine coşkun bir sevinç vardır ki... Birden yerlere kapanır, toprağı öpmek ister.

Romanın en önemli tipi olan Alyoşa'yı ele alalım; birçok eleştirmen Alyoşa'yı mistisizmle dolu bir insan olarak tanıtmaktadır. Alyoşa onlara göre mistik bir insandır. Oysa yazar daha tipini tanıtırken bu mistisizmin herkesin anladığı anlamda bir mistisizm olmadığını belirtmektedir.

Alyoşa sağlıklı, normal bir gençtir. Sağlam yapılı, kırmızı yanaklı, on dokuz yaşındaki Alyoşa'da onun mistik bir genç oldu-

ğunu belli edecek hiçbir şey yoktur. Hatta kendine göre bir gerçekçilik bile vardır. Gerçi Alyoşa mucizeye inanmaktadır ama bu inanış daha çok bir gerçekçinin inanışını andırır. Nitekim Alyoşa çok sevdiği Staretz Zosima öldüğü vakit bir mucize olmayınca o kadar öfkelenir ki, neredeyse üzerinden rahip elbisesini atma isteğine kapılır. Alyoşa'da da bütün diğer kardeşlerinde olan "Karamazovluk" vardır. Onu kurtaran tek şey Gruşenka'nın, Staretz Zosima öldüğünden ötürü derin bir üzüntü içinde olan delikanlıyı böyle bir anda baştan çıkarmanın utanç verici bir şey olacağına karar vermesidir. Denilebilir ki, Gruşenka'da bir mucize olmuş ve o günahkâr kadının içinde bir an için de olsa ruhunun en iyi yanı uyanmıştır.

Alyoşa kendisinin başkalarından hiç de farklı olmadığını sezdiğinden, Mitya ile konuşurken "Ben onun için kızarmadım... Sen en üst basamaktayken belki de ben de o basamaklardan birinde bulunuyorum," diyor. Staretzinin hiç de mucizeler yaratan biri olmadığını da Alyoşa çok garip bir şekilde anlıyor. Öfke içinde Gruşenka'ya geldiği sırada, o kötü kadının bile, insanların içinden geçenleri okuyabildiğini seziyor. Demek ki insanların içinde olup bitenleri anlamak yalnız Staretz Zosima'ya özgü değildir. Demek onda olan şey, herkeste bulunan ama onda çok daha güçlü bir biçimde kendini gösteren bir yetenektir.

Şurası muhakkak ki, mistik bir insan bu tip düşünceler yürütemezdi. Ama bunu kavraması staretzin onun üzerindeki etkisini azaltmıyor, aksine gittikçe çoğaltıyor. Alyoşa, Gruşenka'ya bambaşka bir amaçla gelmişken staretzin insanlara hoşgörü ile bakmasında ne kadar haklı olduğunu anlayarak çıkıyor. İçinde gene o insanseverliğinin etkisini hissediyor ve bu duygu sayesinde onunla hâlâ birlik halinde olduğunu anlıyor. İşte bu yüzden kardeşlerinin çırpındığı karışıklık ve ruh çatışmaları içinde kendini tamamen kaybetmemek için manastıra koşuyor. Ama bunu yapmasa da o böyle bir karışıklığın ortasında kendini kaybedecek bir tip değildir; çünkü onda insanseverlik duygusu eyleme yönelmiştir.

Eleştirilenler Alyoşa'nın hiç de eyleme yönelmiş olmadığını, Zosima gibi çok sevdiği biri ölüm döşeğindeyken şununla bununla gevezelik ederek vakit geçirdiğini ileri sürer. Oysa Alyoşa'nın bu konuşmalarında sezdiği felaketin gelmesini önlemek, kardeşlerini bundan korumak çabası sezilir. Şu ya da bu kimse ile konuşuyorsa, asıl amaç kardeşlerini gelecek olan felaketten ya da kötülüğü işlemlerinden korumak, onlara engel olmaktır.

Şüphesiz Alyoşa bunu yaparken sonunda kardeşlerini koruyamamıştır ama bunda suçu yoktur. Çünkü o da insandır. Öyleyken karşı koyamadığı engel olamadığı felaket gelip çattığı zaman gerçek suçluyu şaşılacak bir olgunlukla anlayarak İvan'a "Katil sen değilsin..." diyor. Bu sözlerini şöyle anlamak gerekir: "Tabii cinayeti sen işlemedin ama bunu sana telkin eden kimdi?" Alyoşa dudaklarından dökülen sözlerin bu anlamda olduğunu bildiği için "Bunları sana söylememi Tanrı emretti," diyor.

Alyoşa'daki bu yaşını aşan olgunluk nereden geliyor? Yalnız mistisizm bunu açıklamaya yeterli mi? Şüphesiz ki değil. Zaten Dostoyevski de bunu böyle belirtmek istememiştir. Liza bile, o havalı Liza bile, Alyoşa'nın şaşılacak olgunluğu karşısında: "O kadar genç olmasına rağmen insanın içinden geçenleri biliyor," demektedir. Eğer mahkemede herkes Alyoşa'nın sözlerine hiç değilse Liza kadar önem verseydi, gerçek anlaşılmalı olacaktı.

Alyoşa kendisinde bulunan bu şaşılacak olgunluğu Staretz Zosima'ya borçludur. Daha doğrusu Alyoşa bunu manastırda bulunması sayesinde kazanmıştır. Çünkü damarlarında akan ve onu korkutan "Karamazovluk"tan kendisini kurtarabilecek tek şey, ona manastır olarak görünüyordu. Şimdi bu noktada bazı gerçekler üzerinde durmak gerekir.

Acaba Dostoyevski burada mistisizmi ülkeyi kurtaracak tek yol olarak mı görüyor? Gerçi Staretz Zosima "Rusya'yı manastır kurtaracaktır," diyor ama Staretz Zosima bir rahiptir, başka türlü konuşması zaten garip olurdu. Dostoyevski ise bizim anlayışımıza göre sık sık "bizdeki kültür yoksunluğundan" söz etmiştir. Ona göre

bizler çeşit çeşit kültürlerin yalnız yüzeyde kalan ve derine inmeyen yanlarını almakla yetiniyoruz. Bu aldığımız kültür de sağlam bir temel değildir.

Hiçbir şey bizde “geçici” olmaktan kurtulamamaktadır. Tek sağlam olan öz, halkın içinde yaşayan duygudur.

Bu sağlam temel Makar İvanoviç’lerde vardır ve daha eski çağlardaki Rusya’nın derinlere kök salmış özünden başka bir şey değildir. Bu derinlere kök salmış olan öz, yüzyıllardan beri manastırlara sıkı sıkıya bağlı olmuştur, işte bu anlamda Dostoyevski gerçekten mistik oluyor. Yani halkın içindeki “özü” ve sağlam bir temel teşkil eden inancı almak bakımından mistiktir. Yoksa kendisi de inanç konusundaki kötü eğilimleri işaret etmekten geri kalmıyor. Bunun en belirli delili manastırla ilgisi olan iki tipi, iki zıt tipi canlandırmasıdır. Bunlardan biri Peder Ferapont, öbürü de Staretz Zosima’dır.

Peder Ferapont katı, eğilmesini bilmeyen, insanları kırbaçla zorla dine davet eden bir taassubun örneğidir. Staretz Zosima ise o kadar halka yakın bir tiptir ki, dinî niteliğini ortadan kaldırırlarsa hiç yabancılık duyulmayacaktır. O olgunlaşmış, “görmesini bilen”, sezilerinde güçlü, halk dili ile konuşan bir adamdır.

Birçok eleştirmen, yazarın Staretz Zosima’yı manastırda yaşatmasından söz ederek “o herkesin aynı şekilde yaşamasını istiyor, hepimizi manastıra göndermek istegindedir,” diyor. Oysa Staretz Zosima’nın asıl isteği o değildir. O her şeyden önce Alyoşa’ya manastırı terk etmesini öğütler. Alyoşa’nın manastırdan uzaklaşmasını, hatta evlenmesini ve halkın içinde bir rahip olarak yaşamasını ister. Bu rahiplik nasıl bir rahipliktir? Staretz Zosima bunu basit bir şekilde açıklamıştır. Ona göre “herkesin düşüncesi şudur: ‘Mademki ihtiyaçlarımız var, birinci görevimiz bu ihtiyaçları tatmin etmektir.’ Asıl özgürlüğün bu olduğuna inanıyorlar. Oysa ihtiyaçları tatmin etmek ancak bu imkânlara sahip olanlar için söz konusudur. İnsanlara birtakım haklar verilmiştir ama ihtiyaçları karşılanmamıştır. Asıl sorun gereksiz ihtiyaçlardan benliği kurtararak

yaşamasını bilmektir. Böylece bir insan başkalarını tam olarak anlayabilecektir.” İşte Alyoşa da Staretz Zosima’nın etkisi altında öylesine bir olgunluğa kavuşmuştur.

Dostoyevski, Aleksey’in sonraki yaşamını anlatacak olan ikinci romanını yazamamıştır. Ölüm buna engel olmuştur ama daha şimdiden onun insanlar arasına karışacağı ve onların arasında savaşacağı anlaşılmaktadır. Evet, yazar dev eseri ile insan ilişkilerini de toplumdaki bunalımların insan ruhlarındaki yankılarını da unutulmayacak bir başarı ile dile getirmiştir. Böyle bir incelemeyi ancak bir dâhi yapabilirdi...

Romandaki Bařlıca Karakterler

Fyodor Pavloviç Karamazov

Dmitriy Fyodoroviç (Mitya, Mitka, Mitenka, Mitriy)

İvan Fyodoroviç (Vaneçka, Vanka, Vanya)

Aleksey Fyodoroviç (Alyoşa, Alyořka, Alyořenka, Alyořeçka)

Pavel Fyodoroviç Smerdyakov

Agrafena Aleksandrovna Svetlova (Gruşenka, Gruřa, Gruřka)

Katerina İvanovna Verhovtseva (Katya, Katka, Katenka)

Zosima (Daha önce Zinovi)

Grigoriy Vasilyeviç Kutuzov

Marfa İgnatyevna

Nikolay İlyiç Snegiryov

İlyuşa (İlyuşeçka, İlyuşka)

Nikolay İvanov Krasotkin (Kolya)

Katerina Osipovna Hohlakova

Liza Hohlakova (Lise)

Mihail Osipoviç Rakitin (Rakitka, Rakituřka)

Rahip Paisiy

Peder Ferapont

İppolit Kirilloviç

Fetyukoviç

Herzenstube

Pyotr Fomiç Kalganov (Petruřa)

Pyotr Aleksandroviç Miusov

Pyotr İlyiç Perhotin

Trifon Borisç (Borisoviç)

Maksimov (Maksimuřka)

Kuzma Kuzmiç Samsonov

Mussyaloviç

Vrublevskiy

Lizaveta Smerdyařçaya (Pis Kokulu Lizaveta)

Mariya Kondratyevna (Marya)

*Anna Grigoryevna Dostoyevskaya'ya
adanmıştır.*

Gerçekten, gerçekten söylüyorum size; eğer toprağa düşen buğday tanesi ölmezse, tek kalacaktır; ölürse çok ürün verecektir.

(St. Jean İncili, Bölüm XII, 24)

YAZARDAN

Eserimin kahramanı Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un hayat hikâyesini yazmaya başlarken bir tür kararsızlık içindeyim. Şöyle ki: Aleksey Fyodoroviç'e "kahraman" diyorum, oysa kendim de biliyorum ki o hiç de yüce bir insan değildir. Bu yüzden de bana kaçınılmaz olarak şu soruların sorulacağını tahmin ediyorum: Aleksey Fyodoroviç'te ne gibi bir üstünlük vardı ki, onu kendinize kahraman olarak seçtiniz? Bunun için ne yapmıştır? Kendisini kime, nasıl tanıtmıştır; nesi ile ün salmıştır? Neden ben, bir okur olarak, vaktimi onun hayatını incelemekle geçireyim?

Sonuncusu en çetin sorudur, çünkü bu soruya ancak: "Belki de bunu romanı okuyunca anlarsınız," demekten başka bir karşılık veremem. Peki ya romanı okuduktan sonra da Aleksey Fyodoroviç'teki özelliği fark etmez, onu anlamazlarsa ne olacak? Bunu soruyorum, çünkü üzüntü ile anlıyorum ki, öyle olacaktır. Benim onda gördüğüm önemli özellikler var, ama bunu okuyucuya ispat etmek fırsatını bulabilecek miyim? Bunu başarabilecek miyim? Bu konuda şüpheliyim.

Aleksey Fyodoroviç'in en önemli yanını belki şöyle belirtmek mümkündür: O bir şeyler yapan bir insandır; ama yaptıkları belirsizdir, açığa vurulmamıştır. Bununla birlikte kabul etmek gerekir ki, bizimki gibi bir zamanda insanların apaçık, kesin olmasını istemek biraz tuhaf olur. Şunu da söylemeliyim, Aleksey Fyodoroviç oldukça acayip, hatta garip yönleri olan bir insandır. Ama acayiplik ve gariplik, genel karışıklık içinde parçaları biraraya getirip de tüme dair bir sonuç çıkarma konusunda faydadan çok zarar verir. Acayip biri olmak çoğu zaman bütünden farklı ve istisnai olmak demektir. Öyle değil mi?

Bu son tezi benimsemez ve “hayır öyle değildir” ya da “her zaman öyle olmaz” dersanız, işte o zaman ben de kahramanım Aleksey Fyodoroviç'in önemine ilişkin, içinde biraz cesaret duyarım. Çünkü garip bir insan, her zaman bir tuhaflık timsali, bağımsız bir öge değildir; aksine çoğu zaman, göğsünün içinde herkesin yüreğini taşır. Çağdaşları ise, her nasılsa güçlü bir rüzgârla, bir süre için ondan kopmuşlardır.

Laf aramızda, bana kalsa bu hiç de ilgi çekici olmayan, bulanık açıklamalara girişmez ve esere önsöz yapmadan başladım. Hoşlanırlarsa zaten önsöz olmasa da okurlar, diye düşünürdüm. İşin kötüsü, anlatmak istediğim bir hayat hikâyesinden, iki roman çıkıyor. Önemli olanı ikincisi, yani kahramanımın şimdi, günümüzde, tam da şu andaki eylemlerinin hikâyesidir. Birincisi ise bundan on üç yıl önce yaşananlar ve kahramanımın ilk gençlik yıllarından alınmış anılardır; aslına bakarsanız roman bile sayılmaz. Ama onu atlamama imkân yoktu. Çünkü onu anlatmamış olsaydım, ikinci hikâyede olup bitenler anlaşılmazdı.

Böylece karşıma çıkan ilk zorluk biraz daha artmış oluyor; mademki ben, yani bu hayat hikâyesini yazan kişi, bu sıradan, bu silik kahramanı anlatmak için bir tek romanın yeterli olacağını düşünüyordum, o halde ne diye onu iki roman halinde anlatmaya koyuldum; bu cüretim ne ile açıklanabilir?

Bu soruların çözümünü ararken kendim de kaybolduğum için, onları öylece bırakmaya karar verdim. Şüphesiz cevval okur böyle

diyeceğimi uzun zaman önce fark etmiş ve değerli zamanını niçin boşuna harcadığımı düşünerek bana kızmıştır. İşte buna cevabım var; bu anlamsız sözleri de, o değerli vakti de iki şeyden sarf ettim: önce kibarlık, sonra kurnazlıktan. Böylece benim için “Hiç olmazsa baştan haber verdi,” diyecekler. Aslında hikâyemin “bütünün temel birliğini koruyarak” böyle iki bölüme ayrılmış olmasından kendim de memnunum; böylece okur birinci hikâyeyi okuduktan sonra ikincisini okumaya değer mi diye kendisi karar verecektir. Şüphesiz kimse hiçbir şeye mecbur değildir. Bir kitabı insan daha iki satırını okuduktan sonra da elinden bırakabilir ve bir daha eline almayabilir. Öyleyken bazı nazik okurlar da vardır ki, bunlar ne pahasına olursa olsun eseri sonuna kadar okumak, böylece sonradan tarafsız bir yargıda bulunurken yanılmamak ister; örneğın tüm Rus eleştirilenler böyledir. Onlara karşı içim rahat; çünkü bütün özen ve dürüstlüklerine rağmen, şimdi ellerine romanı daha ilk bölümünde bırakmak için başvurabilecekleri bir bahane vermiş oluyorum. İşte benim bütün önsözüm budur. Bunun gereksiz bir önsöz olduğu kanısındayım. Ama mademki bunu yazdım, artık varsın öyle kalsın!

Şimdi gelelim asıl konuya...

BİRİNCİ BÖLÜM

Birinci Kitap
BİR AİLENİN HİKÂYESİ

I

FYODOR PAVLOVİÇ KARAMAZOV

ALEKSEY FYODOROVİÇ KARAMAZOV, bizim bölgede çiftlik sahibi Fyodor Pavloviç Karamazov'un üçüncü oğluydu. Fyodor Pavloviç ise (bugün de hâlâ bizde sık sık hatırlanır ya), bundan on üç yıl önce, nedenleri karanlıkta kalan korkunç ölümü ile dillere destan olmuştu, ama bu ölümü sırası geldiğinde anlatacağım. Şimdilik bu "çiftlik sahibi" hakkında (gerçi ona öyle derlerdi ama ömrü boyunca kendi çiftliğinde hemen hemen hiç oturmamıştır) ancak şunu söyleyebilirim ki, garip bir adamdı. Hoş, böyle tiplere oldukça sık rastlanır ya! Nasıl olduğunu sorarsanız; yalnız kötü, ahlaka aykırı zevkleri olan bir adam değil, aynı zamanda akılsızdı. Ama para ile ilgili dalavereler çevirmeyi çok güzel bilen akılsızlardandı. Galiba böyle işleri yalnız o biçim adamlar çevirebiliyor.

Şöyle de anlatabilirim: Fyodor Pavloviç hayata hemen hemen beş parasız atılmıştı. Çok küçük toprak sahiplerinden biriydi, durmadan başkalarının sofrasına yamanıyor, bir başkasının evine kapağı atmaya çalışıyordu. Öyle olduğu halde, öldüğü zaman nakit olarak yüz bin rublesi olduğu meydana çıktı. Bu servete rağmen, ömrünün sonuna kadar bizim bölgede en akılsız, en acayip adamlardan biri sayılmıştır. Tekrar ediyorum, burada söz konusu olan şey budalalık değildir; bu acayip huylu adamların çoğu oldukça zeki, aynı zamanda kurnazdır. Burada söz konusu olan şey kafasızlıktır, hem de tuhaf, bambaşka, milletimize özgü bir kafasızlık!..

İki defa evlenmişti, üç de oğlu vardı. Büyüğü Dmitriy Fyodoro-
viç birinci eşinden; öbür ikisi, İvan ile Aleksey ise ikinci eşindendi.
Birinci eş yine bizim bölgeden olan, tanınmış, köklü, aynı zamanda
oldukça zengin bir soydan, Miusov soyundandı. Böyle drahoması
olan, güzel, üstelik zeki bir kızın (bugünkü kuşakta parlak zekâya
sahip kızlar artık o kadar az değilse de eski kuşakta tek tük bu-
lunurdu), nasıl olup da böyle hiçbir değeri olmayan, bu herkesin
“kafasız” dediği adama varabildiğini ayrıntılı olarak anlatmaya
kalkışmayacağım. Artık geçmişe gömülmüş “romantik” kuşaktan
bir kız tanırdım. Bu kız birkaç yıl bir adama karşı sırrına erişilmez
bir sevgi besledikten sonra (hemen şunu söyleyeyim ki, isteseydi o
adamları patırtısız gürültüsüz evlenebilirdi), durup dururken, sevgi-
lisiyle arasında aşılmaz bazı engellerin bulunduğunu düşündü; ka-
fasında bunu kura kura, fırtınalı bir gecede kendini yara benzeyen,
yüksek bir kıyından, oldukça derin, suları da hızlı akan bir nehre
attı; böylece sırf Shakespeare’in Ophelia’sına benzeme kaprisinin
kurbanı olarak boğuldu gitti. Üstelik şunu da söyleyeyim: Eğer
o yar çoktandır gözüne ilişen, çok beğendiği, aynı zamanda son
derece vahşi güzelliği olan bir yer olmasaydı da, dümdüz, sıradan
bir dere kenarı olsaydı, belki öyle bir intihar olayı da olmayacaktı.
Bu anlattığım olay gerçekten olmuştur; hem bana öyle geliyor ki,
Rusya’ımızda son iki üç kuşakta buna benzer olaylar artık olağan
şeylerdir.

O kızın intiharı gibi Adelaida İvanovna Miusova’nın bu davra-
nışı da şüphesiz başkalarının etkisinden ileri gelen, öfkenin esir al-
dığı düşüncelerinin bir sonucuydu. Kim bilir, belki de kadınca bir
bağımsızlık gösterisinde bulunmak, içinde yaşadığı çevrenin şart-
larına, soyunun sopunun boyunduruğuna karşı gelmek istemiş,
bunun üzerine ona her an hizmet etmeye hazır olan iyimser hayal
gücü, her şeyin daha iyiye doğru yöneldiği bir devrin yanılsama-
sıyla, bir an için de olsa genç kıza, o avantacı Fyodor Pavloviç’i daha
iyi, korkusuz, boyun eğmeyen, her şeye yukarıdan bakan, alaycı
insanlardan biri olarak göstermişti. Oysa o adam, kötü niyetli bir
soytarıdan başka bir şey değildi.

İşin hoş tarafı, bu evlenme işi kaçırma ile olmuş, bu da Adelaida İvanovna'nın gururunu okşamıştı. Fyodor Pavloviç ise, böyle oyunlara hem sosyal durumu hem de karakteri bakımından her zaman hazırды. Çünkü ne pahasına olursa olsun kendine mevki sağlamak için büyük bir istek duyuyordu. Öyle tanınmış bir soya yamanmak, hem de drahoma almak onun için çok çekici bir şeydi. Karşılıklı sevgiye gelince, böyle bir sevgi galiba yoktu. Ne gelin böyle bir şey duyuyordu ne de gelinin tüm güzelliğine rağmen, güvey. Bir bakıma denilebilir ki, ömrü boyunca şehvet duygularına aşırı derecede kapılan bir adam olarak tanınmış Fyodor Pavloviç'in yaşantısında bir eşi daha olmayan bir olaydı bu. Çünkü o, karşısına çıkan her eksiketeğe hemen yapışmaya hazırды. Yeter ki o eksiketek onu bir işaretle çağırılmış olsun! Öyle olduğu halde, onda cinsel yönden hiçbir özel etki bırakmayan tek dişi varlık, karısıydı.

Kaçırılmasından sonra Adelaida İvanovna, içinde kocasına karşı nefretten başka bir duygu bulunmadığını hemen anlamıştı. Bu yüzden evliliğin sonu şaşılacak bir hızla belli oldu. Gerçi gelinin ailesi olaya kısa bir süre sonra rıza göstermiş, kaçmış olan kızlarına bir de drahoma vermişti; ama eşler arasında karışık bir yaşantı ve bitmez tükenmez kavgalar yaşanıyordu. Anlattıklarına göre bu kavgalarda genç kadın, Fyodor Pavloviç'in davranışları ile kıyaslanamayacak bir terbiye, bir kibarlık göstermişti. Fyodor Pavloviç ise, şimdi anlaşıldığına göre daha o zaman kadının bütün parasını sızdırmış, yaklaşık yirmi beş bin rubleyi de, daha ailesi bu parayı genç kadına verir vermez kadının elinden alıvermişti. Kadıncağız ondan sonra bir daha bu binliklerin yüzünü bile görmemişti. Gene drahoma olarak verilen köy ile şehirde bulunan oldukça güzel eve gelince, Fyodor Pavloviç onları da kendi adına yazdırmak için uzun bir süre var gücüyle çaba göstermiş, bunu sağlayacak bir belge hazırlamaya çalışmıştı. Belki bu isteğine ulaşacaktı da... Her an, hiç utanmadan yaptığı sızlanmalar, yalvarmalarla eşinde öylesine bir tiksinti, öylesine bıkkınlık yaratıyordu ki, genç kadın artık bunlardan usandığı için, defi bela kabilinden, bu işe bile razı olacaktı.